

Samenvatting

Examinering is in het hoger onderwijs een ondergeschoven kind. Zo is er tijdens visitaties relatief weinig aandacht voor het onderdeel examens. De transparantie laat te wensen over, er is onvoldoende garantie op kwaliteit. Terwijl het voor de buitenwacht – studenten, toeleverende opleidingen, vervolgoopleidingen, arbeidsmarkt en overheid – van belang is om zicht te hebben op de waarde en betekenis van diploma's. Verschillende ontwikkelingen maken dat de tijd rijp is voor een hernieuwde oriëntatie op examinering in het hoger onderwijs.

Een hernieuwde oriëntatie op examens hoger onderwijs

Stelselwijzigingen zoals de invoering van de bama-structuur (bachelor-masterstructuur) en het accreditatiestelsel, en onderwijskundige vernieuwingen als competentiegericht en duaal opleiden, de beoogde groei naar substantieel meer hogeropgeleiden (50%-deelname aan het hoger onderwijs) en een leven lang leren: ontwikkelingen die andere eisen stellen aan examens in het hoger onderwijs. De variëteit aan leertrajecten is in het hoger onderwijs toegenomen, waardoor meer helderheid over de leeropbrengsten noodzakelijk is. Duidelijke eisen moeten gesteld worden aan zowel de transparantie als de kwaliteitsgarantie van examens.

Stand van zaken volgens ruim 1.200 opleidingen in hbo en wetenschappelijk onderwijs

Voor dit advies hebben vertegenwoordigers van ruim 1.200 opleidingen in het bekostigd en aangewezen hoger onderwijs (hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs) aangegeven hoe bij hun opleiding de examenpraktijk georganiseerd is. Dit onderzoek, uitgevoerd door ITS/IOWO, laat zien dat de huidige examenpraktijk overwegend traditioneel is. Examens zijn gericht op kennis van het vak en vinden op vaste tijdstippen plaats. Daarnaast is de huidige examenpraktijk overwegend intern gericht; dit geldt voor het wetenschappelijk onderwijs sterker dan voor het hbo (hoger beroepsonderwijs). Examinering is een opleidingsafhankelijke aangelegenheid, met weinig externe kwaliteitsborging en met een geringe betrokkenheid van externe deskundigen. Wel hebben de opleidingen, met name in het hbo, veranderingen ingezet. Zo krijgen nieuwe beoordelingsvormen als portfolio en assessment een plaats naast de meer traditionele. Ook is er sprake van gevarieerde momenten waarop examens afgelegd kunnen worden, bijvoorbeeld in het kader van evc (elders verworven competenties) en zij-instroom, en zijn examens een impuls voor vernieuwingen in het onderwijs. Deze en andere bevindingen zijn ook te lezen in de studie *De blik naar buiten: transparantie en kwaliteitsborging van examinering in het hoger onderwijs*, die tegelijk met dit advies verschijnt.

Stand van zaken in hbo en wetenschappelijk onderwijs volgens visitatie en Inspectie

Daarnaast heeft de raad tien recente visitatierapporten voor het hbo en tien voor het wetenschappelijk onderwijs geanalyseerd. Uit deze rapporten blijkt dat tijdens visitaties relatief weinig aandacht aan examens besteed wordt. Een bevinding is dat de examens te weinig transparant zijn. De eisen zijn van tevoren vaak niet helder en beoordelingen zijn

daardoor subjectief. Daarnaast is de kwaliteitsborging van examens veelal het sluitstuk van het onderwijsproces. Recente inspectierapporten laten een vergelijkbaar beeld zien voor examens in het hoger onderwijs. De Inspectie van het Onderwijs heeft in deze rapporten gepleit voor een meer samenhangende kwaliteitszorg rond examens, voor meer aandacht voor toetsing tijdens visitatie en accreditatie en tot slot voor het versterken van de positie van de examencommissies.

Conclusie en aanbevelingen

In veel gevallen zijn de examens in het hoger onderwijs niet voldoende transparant en ontbreekt garantie voor kwaliteit. Verbeteringen zijn wenselijk voor een brede erkenning van examens. Welke verbeteringen zijn nodig om transparantie van examens te bevorderen? Hoe kan kwaliteit van examens beter worden gegarandeerd?

De belangrijkste aanbevelingen van de raad staan hieronder. De raad formuleert zijn aanbevelingen met een zekere afstand van het huidige wettelijke stelsel. Verder is uitgangspunt bij de advisering dat examinering in het hoger onderwijs primair tot de verantwoordelijkheid van de onderwijsinstelling behoort. De raad gaat uit van de zelfstandigheid en de academische vrijheid van de instellingen voor hoger onderwijs. De instellingen hebben een grote mate van bestuurlijke autonomie. Zij zijn in belangrijke mate vrij in de samenstelling van hun onderwijsaanbod en zijn zelf primair verantwoordelijk voor de kwaliteit van het door hen gegeven onderwijs en voor de vormgeving van een systeem van kwaliteitsbewaking. Niettemin heeft de wetgever deze vrijheid op twee manieren ingeperkt, te weten: door het opnemen van examencommissies en door het invoeren van een accreditatiesystematiek. In zijn advisering heeft de raad aansluiting gezocht bij deze twee aspecten.

1) Positioneren examencommissies

De raad wil de rol van examencommissies versterken: hij pleit voor een relatieve verzelfstandiging van de examencommissie. De examencommissie is in deze versterkte positie verantwoordelijk voor intern toezicht op de examens en legt verantwoording af over de wijze van examineren aan interne en externe belanghebbenden. De commissie geeft het examenbeleid vorm en is betrokken bij het eindoordeel over de bekwaamheid van de student.

De raad doet ook handreikingen voor het werk van examencommissies. Om meer transparantie te creëren, is het zaak de interne beslotenheid van examenpraktijken te verminderen. Dat kan door meer externe deskundigen in te schakelen bij de eindbeoordeling van een student. Vertegenwoordigers uit het beroepenveld en vakgenoten van andere hogescholen of vertegenwoordigers van vervolgoopleidingen (bijvoorbeeld vertegenwoordigers van masteropleidingen voor de beoordeling van studenten in een bachelorprogramma) zouden een plek moeten krijgen in examencommissies in het hbo. In examencommissies in het wetenschappelijk onderwijs beveelt de raad aan ruimte te scheppen voor vakgenoten van andere universiteiten (nationaal en internationaal), vertegenwoordigers van vervolgoopleidingen en vakgenoten/onderzoekers die buiten de universiteit werkzaam zijn. Daarnaast kan transparantie worden bevorderd door eindbeoordelingen minder docentafhankelijk en subjectief te maken. Dat betekent een duidelijkere scheiding tussen opleiden en beoordelen: een docent of begeleider geeft nooit als enige een eindbeoordeling van zijn/haar student.

Beide maatregelen leiden ertoe dat de hogeronderwijsinstellingen de diplomering van hun studenten beter kunnen verantwoorden. Omdat het instrument examens onderdeel vormt van de prestatiebekostiging, is het ook steeds minder vanzelfsprekend om opleiding en examinering geheel in één hand te houden. Deze scheiding van opleiden en beoordelen komt bovenop het werven van belangenvermenging van managen en opleiden. Managers zijn verantwoordelijk voor onder meer de bekostiging en maken enkel om die reden al geen deel uit van examencommissies.

2) Aanscherpen accreditiekaders

Maar niet alleen via de examencommissies wil de raad het onderwerp examens beter op de kaart zetten in het hoger onderwijs. In de beoordeling van opleidingen voor accreditatie wegen examens nu niet zwaar mee. Een onvoldoende voor het onderdeel examens hoeft niet tot een negatief eindoordeel over de opleiding te leiden. De raad wil hier verandering in brengen, juist omdat onderzoek laat zien dat het hbo en het wetenschappelijk onderwijs zich in hun toetsbeleid in hoge mate laten sturen door wet- en regelgeving en kwaliteitskaders. Examenbeleid zou een volwaardig onderwerp moeten zijn in het volgende beoordelingskader van de NVAO (Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie). Een onvoldoende op examenbeleid wil dan zeggen dat een opleiding een kwaliteits- of accreditatiekeurmerk niet verdient. Voor hogescholen en universiteiten een stimulans om te zorgen voor meer transparante en kwalitatief goede examens.

3) Certificeren van evc

De examens in het hoger onderwijs functioneren ook in het kader van een leven lang leren. Mensen kunnen hun evc formeel laten erkennen en zo certificaten of vrijstellingen halen voor één of meer onderdelen van een opleiding en examen in het hoger onderwijs. Dit is mogelijk dankzij opgedane werkervaring en eerdere gevolgde opleidingen. Met deze certificaten en vrijstellingen zou vervolgens een verkort opleidingstraject gevolgd moeten kunnen worden. Volgens de raad is vanuit deze optiek van een leven lang leren een wettelijke regeling aan de orde. Wetgeving moet onder meer de inschakeling van hogescholen en universiteiten als leerwegaafhankelijke certificerende instanties vormgeven.

4) Invoeringspad

Het advies schetst tot slot het invoeringspad voor de bovenstaande aanbevelingen. De borging van transparante en kwalitatief goede examens moet hierbij gestalte krijgen in een gewijzigde/nieuwe wet voor het hoger onderwijs. Hierbij moet afstemming plaatsvinden met ontwikkelingen die in Europa gaande zijn wat betreft mobiliteit en harmonisatie.